

ما از عدالت سهمی داریم سازمان حقوق بشر ایران

سال ششم شماره ۱۷۲

۹ خرداد ۱۴۰۱ / ۳۰ می ۲۰۲۲

ایمنی ساختمان‌ها

در این شماره می خوانید:

رانت برتر از امنیت آمد پدید

عدم رعایت ایمنی در ساخت و سازها، جنایت شبه عمد است

فساد دستگاههای نظارتی و ساختمانهایی که بر سر مردم آوار میشوند

ریزش ساختمان متروپل آبادان قتل شبه عمد است

تبدیل احکام تخریب به جریمه های نقدی به بهای جان شهروندان

عبدالباقی تنها مقصر فاجعه متروپل نیست

ما از عدالت سهمی داریم

دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر ایران / محمود امیری مقدم

سر دبیر این شماره: مریم غفوری

تحریریه: نقی محمودی (مقاله حقوقی)، علی اصغر فریدی و آفاق ربیعی زاده (گزارش ها و مصاحبه ها)

صفحه بندی: ماهور خوش قدم

تماس با مجله: mail@iranhr.net

حقوق ما در ویرایش مطالب آزاد است!

یادداشت هایی که از روزنامه نگاران و اشخاص دریافت می شود نظر شخصی آنان است و دیدگاه مجله حقوق ما نیست.

رانت برتر از امنیت آمد پدید

نقی محمودی

پیش درآمد:

هنوز آلام ناشی از فروریختن ساختمان پلاسکو در سال ۱۳۹۵ در روح و قلب مردم التیام نیافته بود که اندوه فاجعه فروریختن ساختمانی موسوم به متروپل در آبادان به آن اضافه شد.

ساختمان پلاسکو یک ساختمان تجاری در چهارراه استانبول تهران بود و از آن، به عنوان نخستین آسمان خراش و ساختمان مدرن خاورمیانه یاد می‌شد. این ساختمان ۱۷ طبقه، با اسکلت فلزی که در سال ۱۳۴۱ گشایش یافته بود، یکی از مهم‌ترین کانون‌های تولید و فروش پوشاک در تهران بود. این ساختمان در روز پنج‌شنبه ۳۰ دی ۱۳۹۵ پس از ۵۴ سال از ساخت بر اثر آتش‌سوزی فروریخت و ۵۶۰ واحد تجاری در آن نابود شد. پلاسکو در هنگامی پس از سه ساعت و نیم سوختن فروریخت که هنوز شمار بالایی آتش‌نشان در حال مهار آتش‌سوزی در بیرون و درون ساختمان بودند. اما دو هفته قبل، ساختمان مرتفعی موسوم به متروپل در آبادان فروریخت. تا به حال، مرگ حداقل ۴۱ نفر در این ساختمان، به ثبت رسیده است.

روز دوشنبه ۹ خرداد ۱۴۰۱، درست یک هفته پس از ریزش ساختمان «متروپل» در آبادان، پایگاه خبری «انصاف‌نیوز» فهرستی از ۱۲۹ ساختمان نالیمن در شهر تهران منتشر کرد. اگرچه نهادها و سازمان‌های مختلف درباره این لیست روایت‌های مختلفی دارند و صحت اعتبار لیست را زیر سوال می‌برند اما کارشناسان حوزه شهری معتقدند ساختمان‌های نالیمن در گوشه و کنار همه ایران

وجود دارد و هر لحظه ممکن است یکی از آن‌ها مثل «پلاسکو» یا متروپل پایین بیاید.

در فهرست منتشر شده از سوی انصاف‌نیوز، نام چندین بیمارستان، مرکز خرید، مجتمع مسکونی و ساختمان‌های دانشگاهی به چشم می‌خورد.

پریسا هاشمی، خبرنگار انصاف‌نیوز، در این خصوص تحقیقی کرده است: صبح شنبه، لیست ۱۲۹ ساختمان پرخطر تهران به دست انصاف‌نیوز رسیده است. این گزارشی است که شورای شهر پنجم از آتش‌نشانی می‌گیرد و شهرداری وقت را ملزم می‌کند که آن را در سامانه‌ی شفافیت منتشر کند و با مالکانش به نوعی برخورد شود. اما پیروز حناچی، شهردار وقت تهران، به خواست برخی نهادها، که انتشار آن را مصلحت نمی‌دانستند تمکین می‌کند. تمکین او در حالی بود که لیست این ساختمان‌ها نه طبقه بندی خاصی دارد و از سوی دیگر انتشار آن، مصوبه‌ی شورای شهر را هم داشت.

محسن هاشمی، رئیس سابق شورای شهر درباره‌ی این لیست که مربوط به سال ۹۹ است، گفت است که «مسئولان امنیتی با انتشار لیست ساختمان‌های پرخطر تهران موافق نبودند».

عدم امنیت برخی از این سازه‌ها، چه در تهران و چه در سایر شهرها، شاید به دلیل قدمت و فرسودگی آنها باشد. اما ساختمان‌های نالیمن دیگری نیز در سرتاسر ایران وجود دارند که سبب ناامنی‌شان، نه به خاطر قدمت چندین دهه‌ای، بلکه به لحاظ استفاده سازندگان آن از «رانت» دولتی است.

یکی از اتوبان‌های بزرگ ساخته شده در تبریز توسط قرارگاه خاتم الانبیاء، اتوبان موسوم به پاسداران است که از شهرک باغمیشه تبریز آغاز و به نزدیکی فرودگاه تبریز امتداد می‌یابد. این اتوبان در تبریز، یکی از ناامن‌ترین اتوبان‌های کشور است که به لحاظ زیر ساخت غیر فنی و داشتن فراز و نشیب‌های زیاد، به قتل‌گاه شهروندانی که از آن استفاده می‌کنند، بدل شده است.

ایمنی در ساخت و ساز در قانون کار:

قبل از شروع عملیات ساختمانی، باید پروانه‌ها و مجوزهای لازم توسط مالکان و صاحبان کار از مراجع ذیربط قانونی اخذ شود. همچنین، قبل از شروع عملیات ساختمانی مربوط به تأسیس کارگاه‌های جدید یا توسعه کارگاه‌های موجود، باید طبق ماده ۸۷ قانون کار، نقشه‌های ساختمانی و طرح‌های مورد نظر از لحاظ پیش‌بینی در امر حفاظت فنی و بهداشت کار برای اظهار نظر و تأیید به واحد کار و امور اجتماعی محل ارائه شود. ماده ۸۷ قانون مذکور، در این خصوص مقرر داشته است:

اشخاص حقیقی و حقوقی که بخواهند کارگاه جدیدی احداث نمایند و یا کارگاه‌های موجود را توسعه دهند، مکلف هستند بدو برنامه کار و نقشه‌های ساختمانی و طرح‌های مورد نظر را از لحاظ پیش‌بینی در امر حفاظت فنی و بهداشت کار، برای اظهار نظر و تأیید به وزارت کار و امور اجتماعی ارسال دارند. وزارت کار و امور اجتماعی موظف است نظرات خود را ظرف مدت یک ماه اعلام نماید. بهره‌برداری از کارگاه‌های مزبور منوط به رعایت مقررات حفاظتی و بهداشتی خواهد بود.

همچنین وفق ماده ۸۶ قانون کار: برای صیانت نیروی انسانی و منابع مادی کشور، رعایت دستورالعمل‌هایی که از طریق شورای عالی حفاظت فنی (جهت تأمین حفاظت فنی) و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (جهت جلوگیری از بیماری‌های حرفه‌ای و تأمین بهداشت کار و کارگر و محیط کار) تدوین می‌شود، برای کلیه کارگاه‌ها، کارفرمایان، کارگران و کارآموزان الزامی است.

مسئولیت کارگران و کارکنان شاغل در واحدهای ساختمانی در ماده ۹۴ قانون کار:

در مواردی که یک یا چند نفر از کارگران یا کارکنان واحدهای موضوع ماده ۸۵ این قانون امکان وقوع حادثه یا بیماری ناشی از کار را در کارگاه یا واحد مربوطه پیش‌بینی نمایند، می‌توانند مراتب را به کمیته حفاظت فنی و بهداشت کار یا مسئول حفاظت فنی و بهداشت کار اطلاع دهند و این امر نیز بایستی توسط فرد مطلع

استفاده از رانت در زمینه‌های مختلف در طول حیات ۴۴ ساله جمهوری اسلامی برای افراد حقیقی که یا از وابستگان این حاکمیت بوده و یا از طریق پرداخت رشوه به مسئولین، امری معمول و متداول بوده است. علاوه بر رانت خواری افراد حقیقی، با رانت خواری سیستماتیک و مافیائی دولتی نیز مواجه هستیم. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، از مهم‌ترین باندهای مافیائی حکومتی در جمهوری اسلامی است که به همراه وزارت اطلاعات و در کنار سرکوب سیستماتیک معترضین، نقشی اختاپوسی در اقتصاد و ساخت و سازهای گسترده و متعدد در ایران، از آپارتمان سازی تا اتوبان سازی داشته‌اند.

قرارگاه‌های سپاه پاسداران؛ مرتبط با پروژه‌های عمرانی

قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیاء سازمان شبه‌دولتی و یکی از بازوهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی است و هم‌اکنون به عنوان «بزرگ‌ترین پیمان‌کار پروژه‌های دولتی ایران» محسوب می‌شود. قرارگاه سازندگی خاتم‌الانبیاء، پس از پایان جنگ ایران و عراق، با دستور علی خامنه‌ای و با حکم محسن رضایی تشکیل شد و هدف از تأسیس آن «آبرسانی، صدور نفت و گاز، اجرای پروژه‌های سدسازی، انتقال آب، نیرو و راه‌سازی» اعلام شده بود. اما به تدریج حوزه فعالیت این قرارگاه، رفته رفته گسترش یافت. قرارگاه مذکور، به رغم قرار داشتن در لیست تحریم آمریکا، در حال حاضر و در زمینه ساخت و ساز و پروژه‌های صنعتی، یکی از نهادهای عظیم رانت‌خوار در جمهوری اسلامی است.

سال‌هاست که فعالیت این قرارگاه، گستره وسیعی از قبیل سدسازی، ساخت اتوبان و فرودگاه، بازسازی تأسیسات و اسکله‌های بنادر کشور، راهسازی، سازمان دریایی، پروژه‌های کشاورزی و دامداری، طرح‌های آبرسانی و گازرسانی، احداث واحدهای مسکونی، خودروسازی، تولید قطعات صنعتی، درختکاری و احیاء جنگل‌ها و بازسازی مناطق جنگ‌زده را در بر می‌گیرد.

مهندسان شاغل در این قرارگاه یا رسماً سپاهی بوده یا وابستگی به جمهوری اسلامی ایران داشته‌اند. از سوی دیگر، نسبت به استاندارد علمی سایر همکارانشان در بخش‌های دیگر، ممکن است لزوماً از دانش و معلومات علمی کافی برای تصدی پروژه‌های بزرگ برخوردار نباشند. ملاک استخدام آنها، مثل سایر ادارات دولتی، به جای تخصص، تعهد به نظام لحاظ می‌شود. مضافاً به قرارگاه خاتم‌الانبیاء، قرارگاه‌های مختلفی نیز، به عنوان زیر مجموعه‌های آن، مشغول به فعالیتند. قرارگاه‌های نوح، کربلا و کوثر در زمره این قرارگاه‌ها هستند.

شده در دفتری که به همین منظور نگهداری می‌شود، ثبت شود. هرگاه مهندسان ناظر در ارتباط با نحوه اجرای عملیات ساختمانی ایراداتی مشاهده نمایند که احتمال خطر وقوع حادثه در حال یا آینده را در برداشته باشد، باید فوراً مراتب را همراه با راهنمایی‌ها و دستورالعمل‌های لازم، کتباً به کارفرما یا کارفرمایان مربوط، اطلاع داده، رونوشت آن را به واحد کار و امور اجتماعی محل و مرجع صدور پروانه ساختمان تسلیم نمایند. کارفرما موظف است فوراً کار را در تمام یا قسمتی از کارگاه که مورد ایراد و اعلام خطر واقع شده است، متوقف و کارگران را از محل خطر دور و اقدامات مقتضی را در مورد رفع خطر به عمل آورد. طبیعی است در صورتی که مهندس ناظر، کارفرما و مالک پروژه و همه کاره، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و قرارگاه‌های تحت امر آنها باشد، وقوع هر نوع خطر و خسارت مادی و انسانی در حال و آینده، محتمل و امکان فرار از بار مسئولیت، برای آنها فراهم است.

ایمنی در قوانین اختصاصی داخلی:

موضوع ایمنی و رعایت اصول فنی و علمی در ساخت و ساز، در قانون نظام مهندسی مصوب ۱۳۷۴ لحاظ شده است.

قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان

فصل اول - کلیات، اهداف و خط‌مشی

ماده ۱- تعریف: نظام مهندسی و کنترل ساختمان عبارت است از مجموعه قانون، مقررات، آئین‌نامه‌ها، استانداردها و تشکلهای مهندسی، حرفه‌ای و صنفی که در جهت رسیدن به اهداف منظور در این قانون تدوین و به مورد اجراء گذاشته می‌شود.

ماده ۲- همین قانون، برخی از اهداف و خط‌مشی مرتبط با موضوع مقاله، به شرح ذیل است:

۳- تأمین موجبات رشد و اعتلای مهندسی در کشور.

۴- ترویج اصول معماری و شهرسازی و رشد آگاهی عمومی نسبت به آن و مقررات ملی ساختمان و افزایش بهره‌وری.

۵- بالا بردن کیفیت خدمات مهندسی و نظارت بر حسن اجرای خدمات.

۶- ارتقای دانش فنی صاحبان حرفه‌ها در این بخش.

۷- وضع مقررات ملی ساختمان به منظور اطمینان از ایمنی، بهداشت، بهره‌دهی مناسب، آسایش و صرفه اقتصادی و اجراء و کنترل آن در جهت حمایت از مردم به عنوان بهره‌برداران از

شهرسازی که توسط وزارت یاد شده تعیین می‌شود مستلزم داشتن صلاحیت حرفه‌ای است.

این صلاحیت در مورد مهندسان از طریق پروانه اشتغال به کار مهندسی و در مورد کاردان‌های فنی و معماران تجربی از طریق پروانه اشتغال به کار کاردانی یا تجربی و در مورد کارگران ماهر از طریق پروانه مهارت فنی احراز می‌شود.

بدیهی است که رانت خواران، در چهارچوب نظام جمهوری اسلامی، الزامی به احراز شرایط مذکور نداشته و صرفاً با پرداخت رشوه به مسئولین و صادرکنندگان مجوز و پروانه‌های مقتضی و یا وابستگی و سرسپردگی به حاکمیت، با داشتن میدانی گسترده در تصدی ساخت و ساز، مسئول خطا، تقصیر، قصور، ورود خسارت و تسبیب در جنایت، نیستند.

مهم‌ترین وظایف و اختیارات اعضای هیئت مدیره سازمان نظام مهندسی ساختمان، وفق ماده ۱۵ قانون فوق‌الذکر عبارتند از: نظارت بر حسن انجام خدمات مهندسی توسط اشخاص حقیقی

و حقوقی در طرح‌ها و فعالیت‌های غیر دولتی در حوزه استان و تعقیب متخلفان از طریق مراجع قانونی ذیصلاح.

همچنین، مشارکت در امر ارزشیابی و تعیین صلاحیت و ظرفیت اشتغال به کار شاغلان در امور فنی مربوط به فعالیت‌های حوزه‌های مشمول این قانون.

با مذاقه در مفاد مواد فوق در می‌یابیم که سازمان نظام مهندسی ساختمان، مثل سازمان نظام پزشکی در امور پزشکی و یا کانون وکلای دادگستری در امور وکالت، اولین مرجع صنفی و حرفه‌ای نظارتی برای اجرای اصول فنی صحیح، اعطای مجوز و پروانه به افراد متخصص و ذیصلاح و همچنین تعقیب و افتتاح پرونده برای اشخاص حقیقی و حقوقی و عنداللزوم، ارجاع موارد تخلف به مراجع ذیصلاح قانونی دیگر است.

مسئولیت کارفرمایان و سازندگان ساختمان در قانون

مسئولیت مدنی:

قانون مسئولیت مدنی، یکی از قوانین مهم در ارتباط با مسئولیت افراد حقیقی و حقوقی، در صورت وارد کردن خسارت به اشخاص است. این قانون، در ۱۶ مصوب سال ۱۳۳۹ کمیسیون مشترک دادگستری مجلس سنا و مجلس شورای ملی وقت است.

مواد ذیل مرتبط با مبحث مسئولیت مدنی در ورود خسارت به دیگران است.

ماده ۱ - هر کس بدون مجوز قانونی، عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجاری یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد. ماده ۲ - در موردی که عمل واردکننده زیان، موجب خسارت مادی یا معنوی زیان‌دیده شده باشد، دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر او را به جبران خسارات مزبور محکوم می‌نماید و چنان چه عمل واردکننده زیان فقط موجب یکی از خسارات مزبور باشد دادگاه او را به جبران همان نوع خساراتی که وارد نموده محکوم خواهد نمود.

ماده ۵- اگر در اثر آسیبی که به بدن یا سلامتی کسی وارد شده در بدن او نقصی پیدا شود یا قوه کار زیان دیده کم گردد و یا از بین برود و یا موجب افزایش مخارج زندگانی او بشود واردکننده زیان مسئول جبران کلیه خسارات مزبور است.

دادگاه جبران زیان را با رعایت اوضاع و احوال قضیه به طریق

مستمری و یا پرداخت مبلغی دفعتاً واحده تعیین می‌نماید و در مواردی که جبران زیان باید به طریق مستمری به عمل آید تشخیص این که به چه اندازه و تا چه میزان و تا چه مبلغ می‌توان از واردکننده زیان تأمین گرفت با دادگاه است. اگر در موقع صدور حکم تعیین عواقب صدمات بدنی به طور تحقیق ممکن نباشد دادگاه از تاریخ صدور حکم تا دو سال حق تجدید نظر نسبت به حکم خواهد داشت.

ماده ۶ - در صورت مرگ آسیب دیده، زیان شامل کلیه هزینه‌ها مخصوصاً هزینه کفن و دفن می‌باشد اگر مرگ فوری نباشد هزینه معالجه و زیان ناشی از سلب قدرت کار کردن در مدت ناخوشی نیز جزء زیان محسوب خواهد شد.

در صورتی که در زمان وقوع آسیب زیان دیده قانوناً مکلف بوده و یا ممکن است بعدها مکلف شود شخص ثالثی را نگاهداری می‌نماید و در اثر مرگ اوشخص ثالث از آن حق محروم گردد واردکننده زیان باید مبلغی به عنوان مستمری متناسب با مدتی که ادامه حیات آسیب دیده عادتاً ممکن و مکلف به نگاهداری شخص ثالث بوده به آن شخص پرداخت کند در این صورت تشخیص میزان تأمین که باید گرفته شود با دادگاه است.

ماده ۱۱- کارمندان دولت و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها که به مناسبت انجام وظیفه، عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی خساراتی به اشخاص وارد نمایند شخصاً مسئول جبران خسارت وارده می‌باشند ولی هر گاه خسارات وارده مستند به عمل آنان نبوده و مربوط به نقص وسایل ادارات و یا مؤسسات مزبور باشد در این صورت جبران خسارت بر عهده ی اداره یا مؤسسه مربوطه است. ولی در مورد اعمال حاکمیت دولت هر گاه اقداماتی که بر حسب ضرورت برای تأمین منافع اجتماعی طبق قانون به عمل آید و موجب ضرر دیگری شود دولت مجبور به پرداخت خسارات نخواهد بود.

ماده ۱۲ - کارفرمایی که مشمول قانون کار هستند مسئول جبران خساراتی می‌باشند که از طرف کارکنان اداری و یا کارگران آنان در حین انجام کار یا به مناسبت آن وارد شده است مگر این که محرز شود تمام احتیاط‌هایی که اوضاع و احوال قضیه ایجاب می‌نموده به عمل آورده و یا این که اگر احتیاط‌های مزبور را به عمل می‌آورند باز هم جلوگیری از ورود زیان مقدور نمی‌بود کارفرما می‌تواند به واردکننده خسارت در صورتی که مطابق قانون مسئول شناخته شود مراجعه نماید.

ماده ۱۳- کارفرمایان مشمول ماده ۱۲ مکلفند تمام کارگران و

کارکنان اداری خود را در مقابل خسارت وارده از ناحیه آن به اشخاص ثالث بیمه نمایند.

ماده ۱۴ - در مورد ماده ۱۴ هر گاه چند نفر مجتمعاً زیانی وارد آورند متضامناً مسئول جبران خسارت وارده هستند.

در این مورد میزان مسئولیت هر یک از آنان با توجه به نحوه مداخله هر یک از طرف دادگاه، تعیین می‌شود.

مسئولیت کیفری کارفرمایان، مهندسان و صادر کنندگان پروانه و مجوز ساخت غیر مجاز:

مسئولیت کیفری کلیه ی اشخاص حقیقی و حقوقی دخیل در امر ساخت و ساز غیر مجاز و بدون رعایت امور فنی و ایمنی، ممکن است از باب تسبیب در جنایت، در نظر گرفته شود. ماده ۵۰۶ قانون مجازات اسلامی، در این خصوص مقرر می‌دارد: تسبیب در جنایت آن است که کسی سبب تلف شدن یا مصدومیت دیگری را فراهم کند و خود مستقیماً مرتکب جنایت نشود به طوری که در صورت فقدان رفتار او جنایت حاصل نمی‌شد مانند آنکه چاهی بکند و کسی در آن بیفتد و آسیب ببیند.

ماده ۵۱۷ قانون مجازات اسلامی:

اگر مالک یا کسی که عهده دار احداث ملکی است بنایی را به نحو مجاز بسازد یا بالکن و مانند آن را با رعایت نکات ایمنی و ضوابط فنی که در استحکام بنا لازم است در محل مجاز احداث کند و اتفاقاً موجب آسیب یا خسارت گردد، ضامن نیست. تبصره- اگر عمل غیرمجاز به گونه ای باشد که نتوان آن را به مالک مستند نمود مانند آنکه مستند به مهندسان ذیربط ساختمان باشد ضمان از مالک منتفی و کسی که عمل مذکور مستند به اوست ضامن است.

ماده ۵۲۶ قانون مجازات اسلامی:

هرگاه دو یا چند عامل، برخی به مباشرت و بعضی به تسبیب در وقوع جنایتی، تاثیر داشته باشند، عاملی که جنایت مستند به اوست ضامن است و چنانچه جنایت مستند به تمام عوامل باشد به طور مساوی ضامن می‌باشند مگر تاثیر رفتار مرتکبان متفاوت باشد که در این صورت هریک به میزان تاثیر رفتارشان مسوول هستند. در صورتی که مباشر در جنایت بی اختیار، جاهل، صغیر غیرممیز یا مجنون و مانند آنها باشد، فقط سبب، ضامن است.

عدم رعایت ایمنی در ساخت و سازها، جنایت شبه عمد است

علی اصغر فریدی

دولتی، مقصر یا مقصرین حادثه مسئول جبران آن هستند که البته میزان خسارت وارده و حدود مسئولیت و تقصیر و تأثیر هر یک از اشخاص دخیل در ایجاد خسارت با جلب نظر کارشناس برآورد و تعیین می‌گردد.

به دلیل فساد گسترده و رشوه‌خواری در شهرداری‌ها و ادارات دولتی ایران، برخی از پیمانکاران برای پایین آوردن هزینه‌های ساخت و سود بیشتر در مراحل ساخت مقررات ایمنی را رعایت نمی‌کنند و تا جایی که ممکن باشد از مصالح کمتر و غیراستاندارد استفاده می‌کنند و با پرداخت رشوه یا دور زدن قانون، سازه‌هایی را تحویل می‌دهند که کمترین ایمنی و استحکام را دارد، برخی از این سازه‌ها قاتلانی می‌شوند که برخی از قربانیان آن کسانی هستند که قیمت‌های سرسام‌آوری را برای خرید یک واحد آن یا برای سکونت یا برای کسب و کار، پرداخت‌اند.

چه کسی مسئولیت حقوقی خسارت‌های وارد شده بر اثر ساخت‌وساز را بر عهده دارد؟

در مورد جبران خسارت به قربانیان این گونه ساختمان‌ها می‌توان به ماده ۶۱۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ استناد کرد که می‌گوید، ”در صورتی که قتل غیر عمد به واسطه بی احتیاطی یا بی‌مبالاتی یا اقدام به امری که مرتکب در آن مهارت نداشته است یا به سبب عدم رعایت نظامات واقع

هر از گاهی خبر ریزش یک ساختمان مسکونی، یک پل، یک واحد تجاری و در کل یک سازه در ایران هستیم و جدا از خسارت مالی که به بار می‌آید همیشه تعدادی از شهروندان زیر آوار می‌روند که یا دچار آسیب دیدگی شدید می‌شوند و یا جانشان را از دست می‌دهند. آخرین مورد مربوط به سازه تجاری متروپل آبادان بود که به دلیل تلفات بالای انسانی و فساد برخی از ارگان‌ها و عوامل حکومتی اعتراضات گسترده‌ای را به ویژه در استان خوزستان به دنبال داشت.

آیا قانون در رابطه با اینگونه موارد و آسیب‌هایی که به دلیل فروریختن یک ساختمان به افراد وارد می‌شود، چه می‌گوید؟ جبران خسارات افراد آسیب دیده را چه کسی و یا چه کسانی باید متحمل بشوند؟ بنا به ماده یک قانون مسئولیت مدنی که در سال ۱۳۳۹ به تصویب رسیده، هر فردی بدون مجوز قانونی به طور عمد یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال... یا هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد شده است آسیب و لطمه‌ای وارد کند که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود است.

این ماده قانونی همچنین تصریح می‌کند ”در صورت ورود خسارت به غیر، در اثر بی احتیاطی یا رعایت نکردن نظام‌های

شود، مسبب به حبس از یک تا سه سال و نیز به پرداخت دیه در صورت مطالبه از ناحیه اولیای دم محکوم خواهد شد مگر اینکه خطای محض باشد.“

محمد مقیمی، وکیل دادگستری و حقوقدان معتقد است که، رعایت نشدن اصول ایمنی در ساخت و سازها، مصداق بارز جنایت شبه عمد است.

این حقوقدان و وکیل پایه یک دادگستری می‌گوید، سال‌ها است که هر از چندگاهی، شاهد ریزش ساختمان‌ها در شهرهای مختلف کشورمان هستیم که علت آن نیز بسیار واضح است و آن، رعایت نشدن اصول ایمنی در حرفه ساخت و ساز است.

به گفته محمد مقیمی، نهادهای مربوطه در انجام وظایف نظارتی خود کوتاهی می‌کنند و افراد سودجو نیز از این موضوع سوءاستفاده می‌کنند و زمانی توجه‌ها به این معضل جلب می‌گردد که خسارات جانی و مالی به شهروندان وارد می‌شود که دیگر دیر است. سپس تا مدتی کوتاه رسانه‌ها به این موضوع می‌پردازند و یک برخورد حداقلی هم با مرتکبان در خط مقدم این فجایع صورت می‌گیرد، بدون آن‌که به علت اصلی آن پرداخته شود، در واقع فقط با معلول برخورد سطحی می‌شود.

آقای مقیمی در ادامه می‌افزاید: بنابراین، ریشه و علت همچنان باقی است و ما دوباره و دوباره شاهد قربانی شدن شهروندان هستیم، گویی جامعه ما آنقدر باهوش نیست که از چنین فجایعی درس بگیرد. بطور قطع، عوامل سازنده این پروژه به عنوان مباشر، مرتکب جنایت شبه عمد از باب تسبیل شده‌اند و قابل پیگرد قضایی هستند. ولی مادامی که ریشه

اصلی که همان سهل‌انگاری نهادهای نظارتی که شهرداری و نظام مهندسی است، ریشه‌کن نگردد، همچنان شاهد وقوع این فجایع خواهیم بود.

از لحاظ قانونی نهادهای نظارتی بر ساخت سازه‌های مسکونی، تجاری، تفریحی، ورزشی و آموزشی شهرداری و سازمان نظام مهندسی هستند، در صورتی که تخلفی صورت بگیرد، قوه قضائیه باید به موضوع ورود کند.

همچنین بر اساس بند ۹ ماده ۲ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان که در سال ۱۳۷۴ به تصویب رسیده، الزام به رعایت مقررات ملی ساختمان، ضوابط و مقررات شهرسازی و مفاد طرح‌های جامع و تفصیلی و هادی از سوی تمام دستگاه‌های دولتی، شهرداری‌ها، سازندگان، مهندسیین، بهره‌برداران و تمام اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط با بخش ساختمان به عنوان اصل حاکم بر کلیه روابط و فعالیت‌های آن‌ها و فراهم ساختن زمینه همکاری کامل میان وزارت مسکن و شهرسازی، شهرداری‌ها و تشکل‌های مهندسی و حرفه‌ای و صنوف ساختمان.

با وجود تمام قوانینی که وضع شده و دستگاه‌های عریض و طویل نظارتی که وجود دارند، تا زمانی که فساد سیستماتیک و رشوه‌خواری در این سازمان‌ها ریشه کن نشود و طرح‌های عمرانی از سیطره سپاه پاسداران که هیچ تخصصی در این زمینه ندارد، خارج نشود، ما همچنان باید شاهد مرگ کارگران و مردم عادی از جمله زنان و کودکان در این گونه پروژه‌ها باشیم.

فساد دستگاه‌های نظارتی و ساختمان‌هایی که بر سر مردم آوار می‌شوند

اینکه مورد تعقیب قرار بگیرد، به ریشه‌یابی و کشف حقیقت در این زمینه بپردازد.

بنابراین علیرغم بودن قوانین محکم در زمینه ساخت و ساز، فساد سیستماتیک در دستگاه‌های نظارتی، قوه قضائیه ناکارآمد و نبود رسانه‌های مستقل، ساخت سازه‌های معیوب و نایمن و استفاده از مصالح نامرغوب هر روز بیشتر و بیشتر می‌شود هر از گاهی شاهد فروریختن یکی از آنها و به تبع آن مرگ و یا آسیب دیدگی شهروندان ایرانی هستیم که قربانیان اصلی این سیستم پیر از فساد می‌شوند.

از مختار ابراهیمی دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق پرسیدم قوانین ایران در مورد امنیت در ساختمان‌ها و مجتمع‌های تجاری و مسکونی چه می‌گوید؟ آیا اصولاً قانونی در این رابطه هست؟

وی در پاسخ به این سوال گفت: بله قانون هست اما اجرای قانون مشکل دارد، در رابطه با این موضوع می‌توان به قانون مسئولیت مدنی مصوب هفتم اردیبهشت ماه ۱۳۳۹ اشاره کنیم که در ماده اول آن آمده است، هرکسی که بدون مجوز قانونی، عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجاری یا به هر حق دیگری که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد.

وقتی ساختمانی فرو می‌ریزد، به جز عوامل طبیعی همچون زلزله، سیل و رانش زمین، عوامل دیگری هم غیر از بلایای طبیعی در تخریب آن دخیل هستند، عواملی همچون نظارت ضعیف مسئولین و ناکارآمدی مهندسیین پروژه که می‌تواند ناشی از فساد و رشوه‌خواری در دستگاه‌های دولتی و نظارتی است.

در یک حاکمیت دموکراتیک و پاسخگو، سیستم شهرسازی و نظارت بر سازه‌های مسکونی و تجاری باید به گونه‌ای باشد که عاری از فساد سیستماتیک و دستگاه‌های نظارتی فاسد باشد، تا از ساخت سازه‌های غیراستاندارد و مخاطره‌آمیز که جان شهروندان را در معرض آسیب‌های جدی قرار می‌دهد، جلوگیری کند.

در بیشتر فجایع ناشی از فروریختن ساختمان‌ها و مجتمع‌های مسکونی و تجاری در ایران، ردپایی از فساد افراد دخیل در پروژه و نهادهای نظارتی به چشم می‌خورد، در چنین شرایطی مسئولیت اصلی تحقیق و بررسی و نهایتاً قضاوت با دستگاه قضایی است.

یافتن علل و ریشه‌ها و عوامل چنین فجایعی، خصوصاً زمانی که احتمال فساد سیستماتیک وجود دارد، علاوه بر قوه قضائیه، وظیفه رسانه‌ها و روزنامه‌نگاران مستقل است که به دلیل سال‌ها سرکوب شدید رسانه‌ها و روزنامه‌نگاران، در ایران عملاً کمتر رسانه یا روزنامه‌نگاری می‌تواند بدون

همانطور که در این ماده قانونی آمده، نه تنها به امنیت جانی و سلامت جسمی شهروندان اشاره صریح شده، بلکه حتی امنیت مالی و حیثیت و شهرت تجاری افراد را هم در نظر گرفته، اما اینکه انبوه‌سازان و پیمانکاران در ایران تا چه اندازه برای قوانین ارزش و احترام قائل هستند و چقدر قوانین را رعایت می‌کنند، بحث دیگری است و به نظر من عدم اجرای قانون را باید در فساد گسترده و سیستماتیکی دید که نهادهای نظارتی را در بر گرفته که یکی از نتایج این فساد را ما متاسفانه اخیر در آبادان در پروژه متروپل شاهد بودیم.

همچنین از مختار ابراهیمی که دانش‌آموخته حقوق است، پرسیدم، اگر ساختمانی دچار آسیب بشود و اشخاصی صدمه بینند و یا جانشان را از دست بدهند، قانون در رابطه با جبران خسارت این افراد چه می‌گوید و چه افراد و یا ارگان‌هایی مسئول جبران خسارت به آسیب دیدگان است؟ ابراهیمی در پاسخ به این سوال گفت؛ ماده دوم قانون مسئولیت مدنی به صراحت به این موضوع اشاره کرده، در این ماده قانونی آمده است، در موردی که عمل واردکننده زیان موجب خسارت مادی یا معنوی زیان دیده شده باشد دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر، او را به جبران خسارات مزبور محکوم می‌نماید و چنان چه عمل واردکننده زیان فقط موجب یکی از خسارات مزبور باشد دادگاه او را به جبران همان نوع خساراتی که وارد نموده محکوم خواهد نمود.

ماده سوم همین قانون می‌گوید، دادگاه میزان زیان و طریقه و کیفیت جبران آن را با توجه به اوضاع و احوال قضیه تعیین خواهد کرد جبران زیان را به صورت مستمری نمی‌شود تعیین کرد مگر آن که مدیون تأمین مقتضی برای پرداخت آن بدهد یا آن که قانون آن را تجویز نماید.

در رابطه با صدمات و آسیب‌های جسمی ناشی از این مسئله می‌توان به ماده پنجم قانون مسئولیت مدنی مصوب هفتم اردیبهشت ماه ۱۳۳۹ استناد کرد، بنابه این ماده قانونی، اگر در اثر آسیبی که به بدن یا سلامتی کسی وارد شده در بدن او نقصی پیدا شود یا قوه کار زیان دیده کم گردد و یا از بین برود و یا موجب افزایش مخارج زندگانی او بشود واردکننده زیان مسئول جبران کلیه خسارات مزبور است. دادگاه جبران

زیان را با رعایت اوضاع و احوال قضیه به طریق مستمری و یا پرداخت مبلغی دفعتاً واحد تعیین می‌نماید و در مواردی که جبران زیان باید به طریق مستمری به عمل آید تشخیص این که به چه اندازه و تا چه میزان و تا چه مبلغ می‌توان از واردکننده زیان تأمین گرفت با دادگاه است. اگر در موقع صدور حکم تعیین عواقب صدمات بدنی به طور تحقیق ممکن نباشد دادگاه از تاریخ صدور حکم تا دو سال حق تجدید نظر نسبت به حکم خواهد داشت.

در ماده ششم این قانون آمده است، در صورت مرگ آسیب‌دیده زیان شامل کلیه هزینه‌ها مخصوصاً هزینه کفن و دفن می‌باشد اگر مرگ فوری نباشد هزینه معالجه و زیان ناشی از سلب قدرت کار کردن در مدت ناخوشی نیز جزء زیان محسوب خواهد شد. در صورتی که در زمان وقوع آسیب زیان‌دیده قانوناً مکلف بوده و یا ممکن است بعدها مکلف شود شخص ثالثی را نگاهداری می‌نماید و در اثر مرگ او شخص ثالث از آن حق محروم گردد واردکننده زیان باید مبلغی به عنوان مستمری متناسب با مدتی که ادامه حیات آسیب‌دیده عادتاً ممکن و مکلف به نگاهداری شخص ثالث بوده به آن شخص پرداخت کند در این صورت تشخیص میزان تأمین که باید گرفته شود با دادگاه است. در صورتی که در زمان وقوع آسیب نطفه شخص ثالث بسته شده و یا هنوز طفل به دنیا نیامده باشد شخص مزبور استحقاق مستمری را خواهد داشت.

تا زمانی که دستگاه‌های نظارتی و کل سیستم اداری ایران از فساد و رشوه‌خواری پاک نشوند، تا زمانی که رسانه‌های مستقلی وجود نداشته باشند تا پشت پرده و زد و بندهای برخی از پیمانکاران و شهرداری‌ها را افشا و راهی به سوی کشف ریشه‌هایی باز کند که ثمر فساد و فاجعه و تباهی است، و تا زمانی که قوه قضائیه با متخلفین که بیشتر آنها با مافیای قدرت دست‌شان در یک کاسه است، برخورد قاطع نکند، در هر مجتمع مسکونی و تجاری که هستیم باید هر لحظه نگران حادثه‌ای باشیم و این حوادث متاسفانه همچنان جان شهروندان را می‌ستاند و ما فقط باید همچنان شاهد از دست دادن جان انسان‌های بی‌گناه باشیم.

ریزش ساختمان متروپل آبادان

قتل شبه عمد است

تخلفات ساختمانی در حوزه شهری در آیین‌نامه امور خلافی مطرح شد. این آیین‌نامه که در اجرای ماده ۲۷۶ قانون مجازات عمومی به تصویب رسید، در بند ۵ ماده ۳ مقرر کرده بود: «کسانی که بدون پروانه شهرداری و نقشه مصوب، اقدام به ساختی نمایند که مشرف به معابر عمومی و خیابان باشد به ۷ تا ۱۰ روز حبس تکدیوری و از یکصد تا دویست ریال غرامت محکوم می‌گردند.» در این مقرره تنها به تخلف «احداث بنای بدون پروانه» توجه شده بود. اما اکنون با توجه به روند رو به رشد شهرنشینی، نظم بخشیدن به ساخت و سازها به رویکردهای تازه حقوقی/قانونی نیازمند است.

به موجب بند ۲۴ ماده ۵ قانون شهرداری سال ۱۳۳۴ صدور پروانه برای همه ساختمان‌هایی که در شهر ساخته می‌شود، جزو وظایف شهرداری قلمداد شده است. همچنین به موجب ماده ۱۰۰ اصلاحی سال ۱۳۴۵ مالکان اراضی و املاک واقع در محدوده شهر یا حریم آن مکلف شدند پیش از هر اقدام عمرانی یا تفکیک اراضی و شروع ساختمان، از شهرداری پروانه اخذ نمایند و ماموران شهرداری مجاز به جلوگیری از ادامه عملیات ساختمان‌های بدون پروانه یا مخالف مفاد پروانه شدند. در سال ۱۳۵۵ ماده واحد قانون الحاق ۶ تبصره به ماده ۱۰۰ قانون شهرداری به تصویب رسید. در تبصره‌های الحاقی برای نخستین بار، نحوه انجام وظیفه مهندسان ناظر ساختمانی و نظارت ماموران شهرداری در جریان ساخت ساختمان‌ها، تکلیف دفاتر اسناد رسمی بر ملاحظه گواهی‌های عدم خلاف صادره از شهرداری در مورد ساختمان‌هایی که انتقال یا به رهن داده می‌شوند، کیفیت برخورد با تخلفات ساختمانی‌هایی که پروانه ساخت آن‌ها پیش از تصویب طرح جامع شهر باشد و حکم قانون در مورد تغییر و تبدیل

قوانین ایران در مورد امنیت در ساختمان‌ها و مجتمع‌های تجاری و مسکونی چه می‌گوید؟ در قوانین ایران، پیمانکار و کارفرما، چه تعهد و مسئولیتی در قبال امنیت سازه‌ها، چه مسکونی، تجاری و یا ورزشی و تفریحی دارد؟ اگر ساختمانی دچار آسیب شود و اشخاصی صدمه بینند و یا جانشان را از دست بدهند، قانون در رابطه با جبران خسارت این افراد چه می‌گوید و چه افراد و یا ارگان‌هایی مسئول جبران خسارت به آسیب دیدگان است؟ چه سازمان، نهاد یا ارگانی در ایران مسئول نظارت بر ایمنی سازه‌های مسکونی و تجاری است؟ این‌ها بخشی از سوالاتی است که نیره انصاری حقوقدان و فعال حقوق بشر در مصاحبه‌ای با مجله حقوق ما به آنها پاسخ داده است. مشروح این گفت‌وگو در زیر آمده است.

قوانین ایران در مورد امنیت در ساختمان‌ها و مجتمع‌های تجاری و مسکونی چه می‌گوید؟

آنچه در این نوشتار و در پاسخ به پرسش‌ها مورد بررسی و تحلیل حقوقی قرار گرفته است، مربوط به قوانین و مقررات موجود در ایران در خصوص ساخت و ساز و امنیت سازه‌ها، چه مسکونی، تجاری، ورزشی و یا تفریحی بوده و رخداد فاجعه بار «پروژه مجتمع متروپل آبادان» یکی از رویدادهای عینی همچون ساختمان پلاسکو در تهران و... است که نشأت یافته از خلاء قوانین جامع، ناکارآمدی قوانین موجود و به ویژه فساد ساختاری و نهادینه شده در ایران است.

در خصوص قوانین مرتبط با امنیت ساختمان‌ها، مجتمع‌های تجاری و مسکونی و نیز ساخت‌وساز غیرقانونی که در گذر زمان وضع شده‌اند، «نخستین بار در سال ۱۳۴۲ یکی از مباحث مربوط به

پارکینگ و زیرزمین به مسکونی و تشکیل کمیسیون تجدیدنظر ماده ۱۰۰ رای رسیدگی به موارد اعتراض به رأی بدوی مطرح شد. آخرین اصلاحات در ماده ۱۰۰ و تبصره‌های آن در سال ۱۳۵۸ توسط شورای انقلاب صورت گرفت. در تبصره‌های اصلاحی، به ترتیب از تراکم اضافی مسکونی و تجاری، احداث بنای بدون پروانه، احداث نکردن پارکینگ و تجاوز به معابر شهر بحث شد.

در قوانین ایران، پیمانکار و کارفرما، چه تعهد و مسئولیتی در قبال امنیت سازه‌ها، چه مسکونی، تجاری و یا ورزشی و تفریحی دارد؟ چه سازمان، نهاد یا ارگانی در ایران مسئول نظارت بر ایمنی سازه‌های مسکونی و تجاری است؟

مسئولیت دارای مفهوم پیچیده و در عین حال گسترده‌ای است که می‌توان آن را از دیدگاه‌های مختلف بررسی کرد، که هر یک از آن‌ها کاربردهای ویژه خود را دارد؛ نظیر مسئولیت سیاسی، مسئولیت حقوقی، مسئولیت اداری و مانند آن، وظیفه‌ای که بر عهده شخص یا گروهی خاص قرار داده می‌شود تا کاری را انجام داده یا از انجام امری خودداری نماید. به بیانی دیگر، اساساً در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری و در مقام ترمیم خسارتی باشد که به دیگری وارد آمده، گفته می‌شود در برابر او مسئولیت مدنی دارد. واژه مسئولیت از دیدگاه‌های مختلف تعریف می‌گردد، صرف نظر از تعاریف گوناگون برای مسئولیت، مسئولیت از منظر علم حقوق عبارت است از: «تعهد قانونی شخص بر رفع ضرری که به دیگری وارد کرده است».

برخی از حقوقدانان بر این باورند که مسئولیت عبارت است از پاسخگویی به تخلفاتی که شخص نسبت به تعهدات و وظایف خود دارد؛ چه این تکالیف و تعهد، حقوقی یا کیفری داشته باشد. با دقت نظر به تعاریف ارائه شده، نکات مشترک در تمامی این عبارات، تعهد و تکلیفی است که متوجه شخص می‌گردد که نتیجه آن التزام شخص به جبران ضرر و زیان ناشی از عمل یا ترک عمل است که مرتکب شده است.

مسئولیت از دو منظر مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ مسئولیت‌هایی که مبنا و ماخذ حقوقی داشته و در قانون تصریح شده باشد، و نه مسئولیت‌های دینی و ... که از قلمرو قوانین خارج است. انواع مسئولیت اشخاص حقوقی عبارتند از: مسئولیت مدنی مسئولیت کیفری و غیره.

و یکی از افراد مسئول در ساخت و ساز غیر مجاز، کارفرما یا مالک است، اگر کارفرما مسئولیت‌هایش را به درستی انجام ندهد، هرج و مرج ایجاد می‌شود و روند ساخت‌وساز به صورت استاندارد پیش نخواهد رفت. در این صورت، چنانچه خسارت جانی و مالی ایجاد

شود، کارفرما نیز مقصر خواهد بود. مسئولیت مالک در قوانین متعدد یاد شده به ویژه اصل ۴۰ قانون اساسی و ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی و مواد متعدد قانون مدنی به تصریح قید شده است؛ اما غیر از وجود این قوانین آنچه موجب ایجاد فجایع مرگبار در کشور می‌شود از بین بردن جایگاه علمی علوم مربوطه و واگذاری امور شهرداری و مهندس ناظر و پیمانکار به افراد بی دانش برخوردار از رانت است که این امر یقیناً در روند اجرائی ساختمان خود را نمایان و آوار آن بر سر مردم خراب می‌شود. تا زمانی که شهرداری و سازنده، بطور نانوخته و ضمنی بر وقوع تخلف و تصحیح آن از طریق کمیسیون ماده ۱۰۰ متشکله با حضور نمایندگان مراجع گوناگون به ویژه دادگستری تراضی دارند و منافع حاصله از عوارض ساخت و ساز غیر مجاز و حق حضور نمایندگان مراجع یاد شده در پیش روی دادستان شهرستان‌ها رواج دارد این پدیده شوم نیز وجود خواهد داشت. متولیان مربوطه باید با دقت و نظارت بر کلیه روند صدور و نظارت و ساخت و ... افراد ذی‌مدخل در ساخت و ساز از بروز حوادث دیگر در آینده جلوگیری نمایند.

مبانی مسئولیت در اصل ۱۴۰ قانون اساسی اسلامی در ایران، ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹، ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی و قانون مدنی، مواد ۸۵ و ۹۱ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۷۴ پیش‌بینی شده است. درخصوص مبنای مسئولیت نظریات مختلفی ارائه شده که عمده‌ترین آن نظریه «تقصیر یا مسئولیت شخص» است که در تقصیر شرکت مسئولیت است و دیگری نظریه «خطا یا مسئولیت عینی» است و سومین نظریه «مختلط» است.»

قانون مدنی ایران در ماده ۳۲۸ نظریه خطا را در خصوص ائتلاف پذیرفته، در مبحث تسبیب عموماً از نظریه تقصیر پیروی می‌کند. (مواد ۳۳۴ و ۳۳۳). برای تحقق مسئولیت مدنی و کیفری چه شروطی لازم است؟ برای تحقق آن وجود سه شرط لازم است: ۱- وجود ضرر ۲- ارتکاب فعل زیانبار ۳- رابطه سببیت.

برای تحقق مسئولیت کیفری سه عنصر مادی، روانی، قانونی لازم و ضروری است. در مسئولیت کیفری همانند مسئولیت مدنی باید عملی را انجام دهد یا از انجام عمل خودداری کند که موجب ضرر دیگری شود. در خصوص مسئولیت مدنی ضرر وارده متوجه یک شخص خصوصی است. در مسئولیت کیفری ضرر متوجه جامعه می‌شود؛ بنابراین، مسئولیت کیفری این است که ما بتوانیم جرمی را به کسی نسبت دهیم و آن شخص قابلیت و تحمل این انتساب را داشته باشد.

برجسته‌ترین علل خسارات و آسیب وارده در اثر ساخت‌وساز غیر اصولی و تخریب ساختمان‌ها در ایران، به عنوان مثال آخرین مورد

در اصل ۴۰ قانون اساسی متناظر بر ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد.»

و ماده ۲ قانون مسئولیت مدنی در موردی که عمل وارد کننده زیان، موجب خسارت مادی یا معنوی زیان دیده شده باشد دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر او را به جبران خسارات مزبور محکوم می‌نماید و چنانچه عمل وارد کننده زیان، تنها موجب یکی از خسارات مزبور باشد، دادگاه او را به جبران همان نوع خساراتی که وارد کرده محکوم خواهد نمود، که معمولاً محاکم پس از احراز ارکان سه گانه خسارت و انطباق آن بر مفاهیم بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی و عدم رعایت نظامات دادگاه به نسبت سهم و نقش هر فرد مقصر در ساخت و ساز حکم بر محکومیت مالی نامبرده صادر خواهد نمود.

مسئولیت کیفری ساخت و ساز غیرمجاز در قوانین ایران

آیین‌نامه امور خلافی مصوب ۱۳۲۴ که بر اساس ماده ۲۶۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ به تصویب رسید، در بند ۵ ماده ۳ برای کسانی که بدون پروانه شهرداری و نقشه تصویب شده اقدام به احداث ساختمان مشرف به معابر و خیابان می‌کردند، مجازات حبس از ۷ تا ۱۰ روز و جزای نقدی از ۱۰۰ تا ۲۰۰ ریال غرامت در نظر گرفته بود. در اصلاحیه سال ۱۳۵۲ قانون مجازات عمومی، مجازات خلاف، جزای نقدی از ۲۰۰ تا ۵۰۰۰ ریال اعلام شد.

بر اساس تقسیم‌بندی مجازات به حدود و دیات و قصاص و تعزیرات و بازدارنده تخلفات ساختمانی یکی از انواع مجازات‌های بازدارنده است. متون قانونی از جمله مواد ۳۲ و ۴۰ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۷۴ با جرم شناختن مشروط تخلفات ساختمانی، مؤید ماهیت کیفری این‌گونه تخلفات است؛ بنابراین، اگر بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی و عدم رعایت نظامات دولتی منجر به قتل اشخاص گردد، به استناد ماده ۱۴۳ قانون مجازات و نظریه شماره ۱۷/۹۹۹/۱۹۸۲ مورخ ۱۷/۱/۱۴۰۰ اداره حقوقی قوه قضائیه:

۱- نخست برپایه ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در مسئولیت کیفری، اصل بر مسئولیت شخص حقیقی است و شخص حقوقی در صورتی دارای مسئولیت کیفری است که نماینده قانونی شخص حقوقی به نام یا در راستای منافع آن مرتکب جرمی شود. همچنین مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی مانع مسئولیت اشخاص حقیقی مرتکب جرم نیست. چنانچه رابطه علیت بین رفتار شخص حقوقی و خسارت وارده، احراز شود، دیه و خسارت قابل مطالبه

آن یعنی متروپل آبادان عبارت است از؛

(الف) از مهمترین دلایل ریزش ساختمان از منظر مهندسی راه و ساختمان در ایران، عدم رعایت قوانین و مقررات آمره ایمنی، استفاده نکردن سازه نگهبان یا رعایت نکردن دستورالعمل‌های خاک‌برداری در املاک مجاور است که اصطلاحاً از آن تحت عنوان گودبرداری غیر اصولی یاد می‌شود، همچنین عدم توجه جدی به اخطاریه و هشدارهای کتبی سازمان نظام مهندسی است.

(ب) بی‌اطلاعی و بی‌دانشی متولیان و سازندگان از قوانین و مقررات حقوقی و کیفری و فنی و بیمه‌ای علم روز ساخت و ساز است. از نابختیراری ضعف دانش فنی و عدم رعایت مقررات ایمنی کافی نزد بسیاری از سرمایه‌گذاران در امر ساخت‌وساز به رویه‌ای ثابت در کشور تبدیل شده است.

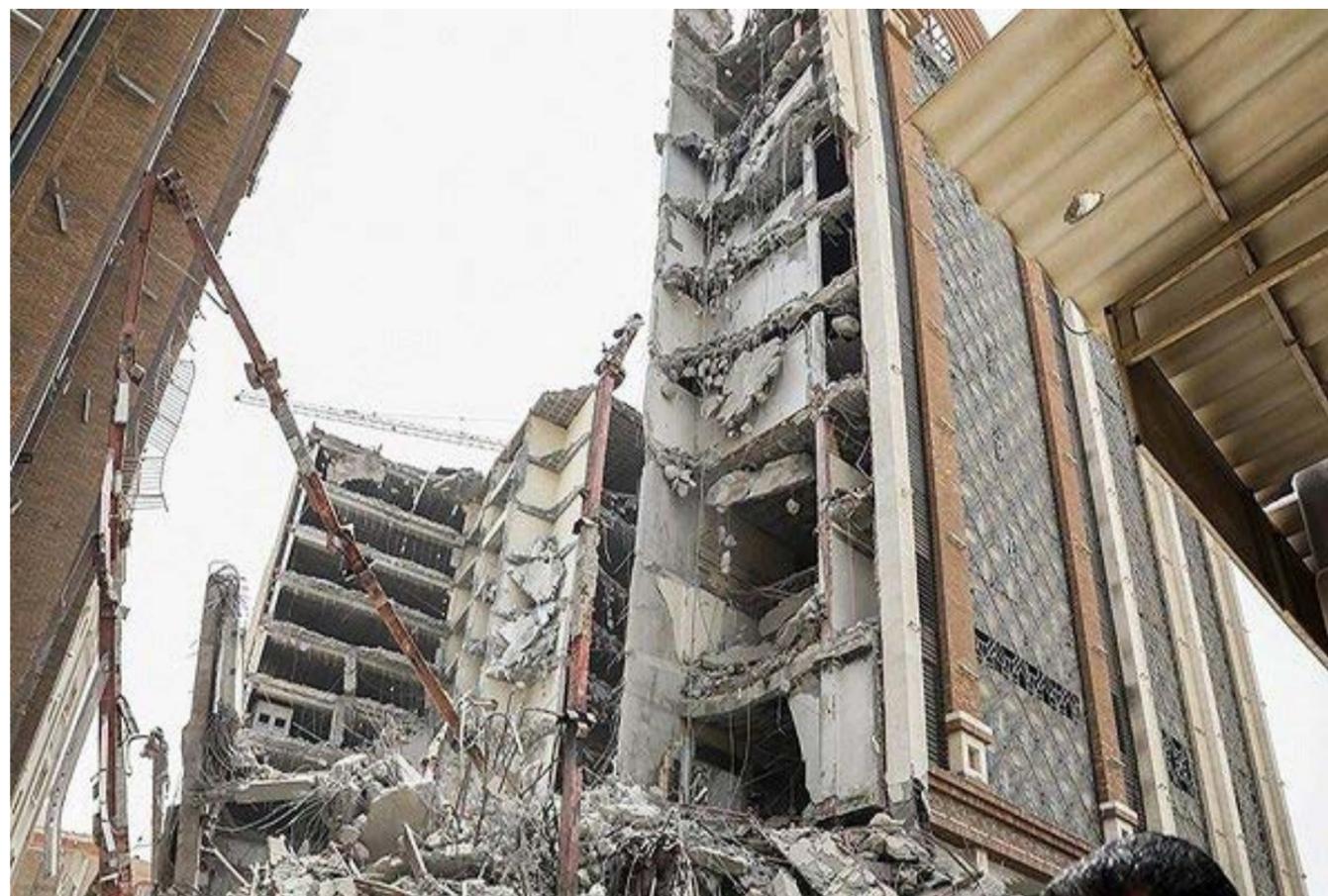
در پاسخ به بخش دوم سوال که مسئولیت مدنی و کیفری و انتظامی ساخت و سازهای غیر مجاز متوجه کیست؟ باید بگوییم، خسارات مادی و معنوی وارده به اشخاص ناشی از ساخت و سازهای غیر مجاز به موجب قانون به دو قسمت عمده صدمات جانی و دومی خسارات مالی تقسیم می‌شود. به استناد مبانی عمومی مسئولیت مصرحه

خواهد بود و اعمال مجازات تعزیری نیز به موجب ماده ۲۰ این قانون و تبصره آن است.

در این صورت، چنانچه اتهام طرح شده متوجه شخص حقوقی باشد، بر مبنای مقررات مواد ۶۸۸ تا ۶۹۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ اقدام می‌شود؛ یعنی باید به شخص حقوقی اخطار شده تا نسبت به معرفی نماینده قانونی یا وکیل خود اقدام کند و پس از حضور نماینده شخص حقوقی برپایه ماده ۶۸۹ این قانون، اتهام بر اساس مقررات برای وی تبیین می‌شود. حضور نماینده شخص حقوقی تنها جهت انجام تحقیق یا دفاع از اتهام انتسابی به شخص حقوقی است و هیچ یک از الزامات و محدودیت‌های مقرر در قانون برای متهم در مورد وی اعمال نمی‌شود.

چنانچه اتهام متوجه شخص حقیقی نظیر مدیرعامل یا دیگر مسئولان شخص حقوقی باشد، نامبردگان متهم محسوب و احکام و قواعد عام حاکم بر نحوه احضار متهمان و چگونگی تحقیق از آنان به موجب قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نسبت به آن‌ها جاری خواهد بود. بدیهی است چنانچه اتهامی متوجه هر یک از اشخاص حقوقی یا حقیقی باشد، نحوه احضار و تحقیق و رسیدگی بر اساس قواعد ناظر به هر یک از آن‌ها خواهد بود و بنابراین در صورتی که اتهامی متوجه مدیر مربوط نشود و اتهام متوجه شخص حقوقی باشد، موجب قانونی جهت تحمیل مجازات به مدیر شخص حقوقی وجود نخواهد داشت. ثانیاً، با توجه به هدف و فلسفه صدور قرار تأمین کیفری به موجب ماده ۲۱۷ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، این امر متناظر بر اشخاص حقیقی است و در خصوص اشخاص حقوقی مصداق ندارد؛ پس در صورت توجه اتهام به شخص حقوقی، موجب قانونی برای صدور قرار تأمین نسبت به نماینده شخص حقوقی وجود ندارد.

۲- نماینده قانونی شخص حقوقی که در ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ آمده است، کسی است که به موجب قانون یا اساسنامه، مدیریت و اداره امور شخص حقوقی را برعهده دارد؛ برای نمونه در خصوص اشخاص حقوقی دولتی (ادارات) رئیس اداره یا کسی که مسئولیت امور آن شخص را به عهده دارد، نماینده قانونی محسوب می‌شود و در مورد اشخاص حقوقی حقوق خصوصی، مدیر عامل که عهده‌دار امور اجرایی است، نماینده قانونی محسوب می‌شود؛ مگر آن‌که در اساسنامه به نحو دیگری آمده باشد. یا در شرکت‌های سهامی با توجه به مواد ۱۲۴، ۱۲۵ و ۱۲۷ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷، هیأت مدیره دارای کلیه اختیارات لازم برای اداره امور شرکت است و حداقل یک فرد شخص حقیقی را به مدیریت عامل شرکت انتخاب می‌کنند و مدیر عامل شرکت، نماینده قانونی شرکت محسوب می‌شود. قانون‌گذار

گذشته از مسئولیت حقوقی و کیفری شهرداری و مهندس ناظر تخلف انتظامی مهندس ناظر هم در راستای ۹۰، ۹۱، ۹۲ آیین‌نامه اجرایی قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان در شورای انتظامی استان بعنوان مرجع انتظامی قابل تعقیب می‌باشد، شورای انتظامی استان پس از رسیدگی و احراز تخلف مهندس ناظر را به محرومیت موقت از استفاده از پروانه اشتغال یا محرومیت دائم از عضویت نظام مهندسی استان‌ها و ابطال پروانه اشتغال محکوم خواهد نمود.

از این بیش طراح ساخت‌وساز باید توسط مالک تعیین شود و مهندس طراح (حقیقی یا حقوقی) افزون بر عضویت در سازمان نظام مهندسی باید پروانه اشتغال به کار داشته باشد. که این امر در خصوص ساختمان متروپل آبادان انجام نگرفته و طراحی این سازه به افراد غیرمسئول واگذار شده بود. پس از این مرحله نمایندگی سازمان نظام مهندسی در آبادان متوجه این تخلف می‌شود و به مالک و شهرداری تذکر می‌دهد، این تذکرات برای فرمانداری نیز ارسال شده، دادگستری و به ویژه دادستان نیز در جریان این امر قرار گرفته است. نمایندگان آبادان در جریان ساخت‌وساز غیرقانونی قرار گرفته بودند، با وجود این اقدامات مالک متروپل را ساخت و سازمان نظام مهندسی ناگزیر می‌شود ناظر را از طریق این سازمان انتخاب کند، پس از این مرحله

مهندس ناظر نیز به طور مکرر غیرایمن بودن سازه‌های متروپل را اخطار کرده بود، اما کنترلی برای توقف ساخت‌وساز از سوی شهرداری انجام نشده است. در حقیقت اعتمادی به گزارش‌های سازمان نظام مهندسی ساختمان در خصوص تخلف مالک متروپل نشده است.

از این بیش با توجه به وضعیت غیرایمن مجوز ساخت سه طبقه اضافه را نیز به مالک این سازه می‌دهند. سازمان نظام مهندسی در فروردین و اردیبهشت سال جاری گزارش داد و وضعیت این ساختمان را بسیار بحرانی اعلام کرده بود، سازمان نظام مهندسی ساختمان از ابتدای طراحی سازه متروپل در جریان قرار نگرفت که این مشکل از سوی مالک و شهرداری بوده است. اخطاریه سازمان نظام مهندسی در خصوص ایرادات پروژه متروپل، بدین مضمون است: «در برخی نقاط سازه‌ای مشکلاتی به وجود آمده... خیز بیش از حد مجاز تیرهای مربوط به رمپ پارکینگ که باعث ایجاد پیچش در سقف‌ها و در نتیجه ایجاد ترک‌های خمشی در تیر و پیچش سقف‌ها شده است. مشاهده ترک‌هایی در دیوار پیرامونی رمپ‌ها که با توجه به شکل ترک‌ها دلیل آن خیز بیش از حد مجاز تیرهای زیر این دیوارها است. با توجه به اضافه شدن سه طبقه مازاد بر طراحی، در برخی از ستون‌های این سازه کماتش ایجاد شده که برخی توسط مجری اصلاح شد که باید نقشه طراحی مقاوم‌سازی آن ارائه شود که البته با توجه به شواهد امکان اینکه در آینده و پس از بازگذاری بهره‌برداری بقیه ستون‌ها نیز دچار مشکل شوند بسیار زیاد است». بدین سان خواستار توقف کار تا بررسی کامل سازه و ارائه نقشه‌های مقاوم‌سازی و اصلاح اشکالات سازه‌ای موجود را شدند. حال آنکه در نظام مهندسی هر ساختمانی بخواهد بنا شود، قانوناً و عرفاً آیین‌نامه‌ای برای تشکیل کارگاه، نظارت سازه و معماری مرحله‌به‌مرحله موجود است و انجام می‌شود. درباره پروژه‌هایی باضرب تصرف بالا نیز الزامات باید گزارشی تحت عنوان گزارش پدافند غیرعامل تهیه شود. در برخی از پروژه‌های این شهر از ابتدا پروانه ساخت‌وسازی که شهرداری صادر می‌کند، هم مغایر با طرح جامع و قانون نظام مهندسی است و نیز در صدور پروانه و در نظارت بر اجرای ساخت‌وساز، تخلفات محرز است. بر این اساس رخداد‌های فاجعه بار همچون مجتمع متروپل در آبادان، محصول پیوند رانت، فساد، رشوه، بی‌کفایتی، عدم انجام وظایف قانونی و بی‌مسئولیتی مسئولان ذی‌ربط است. قصور، تقصیر، تخلف و افعال مجرمانه مالک، پیمانکار و ناظر شورای شهر، شهرداری، سازمان نظام مهندسی و سایر نهادهای مسئول و ذی‌ربط در این موضوع مشهود و محرز است که بررسی دقیق آن نیازمند طی فرآیند کارشناسی و اتخاذ تصمیمات قضایی است. مسئولان شهرداری به رغم اینکه مجوز ساخت شش طبقه بیشتر نبوده با ساخت طبقات اضافی موافقت می‌کنند و نیز به رغم اینکه ساختمان هنوز پایان کار

اخذ نکرده، اجازه و امکان بهره‌برداری را پیدا می‌کند. فساد گسترده ریشه‌دار و سیستماتیک در مدیریت شهری و ساختمان‌سازی جهت اخذ مجوزها و اعمال نظارت قانونی بر آن در این پروژه کاملا محرز است. نکته برجسته این است که مسئولان نظام مهندسی زمانی که عدم اقدامات لازم را از سوی شهرداری مشاهده می‌کنند، باید مراتب را به مراجع قانونی بالادستی اعلام نمایند. در حقیقت دستگاه‌های نظارتی و امنیتی به ساخت‌وسازهای غیرقانونی ورود کنند.

اگر ساختمانی دچار آسیب بشود و اشخاصی صدمه ببینند و یا جانشان را از دست بدهند، قانون در رابطه با جبران خسارت این افراد چه می‌گوید و چه افراد و یا ارگان‌هایی مسئول جبران خسارت به آسیب دیدگان است؟ همچنین منازل و یا واحدهای کوچکی که توسط اشخاص برای محل سکونت یا کسب و کارشان ساخته می‌شود، اگر دچار آسیب ناشی از عدم رعایت استانداردها در حین ساخت شود، چه کسی مسئول جبران خسارت آنها می‌شود؟ آیا اصلا جبران خسارت شامل آنها می‌شود؟

اجازه بدهید در پاسخ به این سوال مسئله ریزش ساختمان متروپل آبادان را به عنوان مثال در نظر بگیریم و به آن پاسخ بدهم.

مسئولیت کیفری

بر پایه قوانین حقوقی و کیفری در ایران می‌توان حداقل جرم صورت‌گرفته در ریزش ساختمان متروپل آبادان را قتل شبه‌عمد محسوب نمود و حسب اظهارنظر کارشناسان امر، عدم رعایت قوانین و مقررات و اصول فنی ساختمان‌سازی و عدم توجه به ملزومات طرح‌های توسعه شهری، موجب پدید آمدن اینچنین فجایع دلخراش می‌گردد. به حیث قضایی آنچه در جنایت متروپل آبادان قابل بررسی و پیگیری بوده در دو بعد کیفری و حقوقی است.

آنچه نسبت به ساکنان و مالکان و متصرفان و جان‌باختگان رخ داده در قالب جنایت و قتل شبه‌عمد مورد رسیدگی قضایی است. براساس بند «پ» ماده ۲۹۱ قانون مجازات اسلامی، هرگاه قتل و جنایت به سبب تقصیر مرتکب واقع شود، قتل، شبه‌عمد است. تبصره ماده ۱۴۵ قانون مجازات اسلامی نیز تقصیر را تعریف کرده، بر این اساس تقصیر اعم است از بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی، مسامحه، غفلت، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی حسب موارد از مصادیق بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی محسوب می‌شود که مرتکب به حبس و پرداخت دیه محکوم خواهد شد. گرچه این حداقل عنوان مجرمانه است. زیرا جرم صورت‌گرفته باید تحت عنوان قتل عمد مورد رسیدگی قرار بگیرد.

می‌توان این موضوع را این گونه بیان کرد: «آنچه مسلم است، بی‌مبالاتی، غفلت، عدم رعایت نظامات دولتی و بی‌احتیاطی از سوی

مرتکبان محرز است، یعنی حداقل انتساب بزه ارتكابی، قتل شبه‌عمد است اما با مطمح نظر قرار دادن مفاد قانون مجازات اسلامی به‌ویژه بند «ب» ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی می‌توان گفت جنایت عمدی یا حتی انتساب بزه قتل عمد به مسئولان و مرتکبان در این خصوص نیز قابلیت بررسی قضایی دارد، معنا این که براساس بند «ب» ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی، هرگاه مرتکب عمدا کاری انجام دهد که نوعا موجب جنایت واقع شده یا نظیر آن می‌شود، هرچند قصد ارتکاب آن جنایت و نظیر آن را نداشته باشد اما آگاه و متوجه بوده که آن کار نوعا موجب آن جنایت یا نظیر آن می‌شود، قتل، قتل عمد محسوب می‌شود.

در حقیقت اعطای مجوز به ساختمان متروپل عملی نوعا کشنده است. در این حادثه اشخاصی که آگاهانه، عالمانه و عامدانه مجوز غیرقانونی داده‌اند. نهادهایی که به رغم هشدارهای سازمان نظام مهندسی، باز مجوز فعالیت ساختمان یاد شده را صادر کردند، گرچه قصد ارتکاب این جنایت را نداشته اما علم و اطلاع و آگاهی را داشته‌اند که این عمل و این ساختمان به دلیل عدم رعایت الزامات فنی و مهندسی، قطعا و یقینا می‌تواند ایجاد مشکل کند و خطرساز باشد، پس، این عمل نوعا کشنده است. این ساختمان نوعا قابلیت فروریزی و ایجاد خسارت جانی را دارد، گرچه تشخیص این امر با دادگاه است اما با توجه به نص قانون و همچنین خطر ریزش و خسارت جبران‌ناپذیر جانی که به کرات اعلام شده بود، به حیث قانونی می‌تواند مشمول بند «ب» ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی یعنی ارتکاب قتل عمدی باشد که باید در این باره پس از بررسی اسناد و مدارک و دلایل و دفاعیات، مرجع قضایی اعلام نظر کند.

مسئولیت مدنی

موضوع دیگر، بررسی مسئولیت حقوقی و جبران خسارت مالی ساکنان و مالکان و متصرفان پروژه متروپل است. براساس ماده یک قانون مسئولیت مدنی هرکس بدون مجوز قانونی عمدا یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامت یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد شده، لطمه‌ای وارد کند که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت است و ماده ۱۱ همین قانون هم تصریح می‌دارد که کارمندان دولت و شهرداری‌ها و موسسات وابسته به آنها که به مناسبت انجام وظیفه عمدا یا در نتیجه بی‌احتیاطی خساراتی را به اشخاص وارد کنند، شخصا مسئول جبران خسارت وارده هستند که از این حیث هم در واقع مرتکبان واجد مسئولیت مدنی جبران ضرر و زیان مالی وارده هستند.

تبدیل احکام تخریب به جریمه‌های نقدی به بهای جان شهروندان شهرداری‌ها در چنگ فساد مافیای صنعت ساخت‌وساز

بنابه گفته برخی از حقوقدانان و متخصصین امور ساخت‌وساز، از لحاظ قانونی و نظارتی، مشکلی چندانی وجود ندارد، مشکل در نحوه نظارت و فساد گسترده‌ای است که در صنعت ساخت‌وساز وجود دارد. فروریختن ساختمان متروپل در آبادان که اخیرا روی داد و اعتراضاتی را هم در بیشتر شهرهای خوزستان به همراه داشت و باعث جان باختن تعدادی از شهروندان و کارگران شد، محصول فساد گسترده و ایجاد باندهای مافیایی در ارگان‌های نظارتی بود.

در رابطه با متروپل آبادان اگرچه اندکی پس از حادثه، بروز احساسات و اعتراضات، فروکش کرده و متأسفانه تا بروز حادثه بعدی که البته با توجه به ساخت‌وسازهای غیراستاندارد که محصول فساد و رشوه‌خواری شدید در این صنعت است، دور از ذهن نیست، کمتر رسانه یا مسئولی به این مسئله خواهد پرداخت، اما سوالات بی‌پاسخ زیادی هنوز در مورد متروپل وجود دارد و تا زمانی که پاسخی به این سوالات داده نشود، تکرار فاجعه اینچنینی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. مجوز ساخت پروژه متروپل در چه تاریخی صادر شده است؟ آیا پروانه ساخت شامل چند متر بنا و در چند طبقه بوده است؟ و سازه در عمل چند طبقه ساخته شده است؟ مشاور و پیمانکار این پروژه چه شخص یا اشخاصی بوده‌اند؟ آیا این اشخاص و شرکت‌های پیمانکاری، صلاحیت حرفه‌ای لازم برای احداث پروژه‌ای به این بزرگی را داشته‌اند؟

همانطور که متخصصین ساخت و ساز می‌گویند، در ساخت سازه‌های بزرگ و بلند مرتبه‌سازی رعایت معیارهای مهمی از مکانیک خاک گرفته تا انواع اصول ایمنی در سازه ضروری است. بنابراین باید روشن شود که آیا در ساخت متروپل این معیارها رعایت شده بودند؟

آیا شهرداری و دستگاه نظارت در مراحل مختلف ساخت، انواع نظارت‌ها را روی ساختمان انجام داده‌اند؟ و اگر انجام شده، آیا

بارها در شبکه‌های اجتماعی ویدیو یا عکس‌هایی را دیده‌ایم که شهرداری فلان شهر، الونک پیرزنی بی‌کس، زنی تنها و سرپرست خانوار یا خانواده‌ای تنگدست و فقیر را با حکم دادگاه و همراهی نیروی انتظامی، توسط ماشین‌آلات سنگین، در حاشیه شهر تخریب می‌کند. از طرفی دیگر اما شاهد گزارشات متعدد از ساخت و سازهای غیرمجاز در حاشیه و حریم رودخانه‌ها، زمین‌های کشاورزی و حتی دامنه کوه‌ها هستیم و نه تنها شهرداری ماشین‌آلات سنگینش را برای تخریب اعزام نمی‌کند، بلکه حتی در مواردی همکاری‌های لازم را با سازنده و مالک، برای دور زدن قانون را هم انجام می‌دهد. بنابه ضرب‌المثلی قدیمی انگار، قانون فقط برای ضعفا وضع شده است.

از طرفی دیگر شهرداری برای یک خانه کوچک و محقری که کمتر از صد متر زیربنا دارد، برای کوچکترین تخلف و یا چند متر اضافه بنا از صدور پایان کار خودداری می‌کند. شهرداری پس از بررسی کامل ساختمان توسط بازرس شهرداری، تا زمانی که مطمئن نشود، ساختمان از لحاظ قانونی و فنی ساختمان‌سازی مشکلی ندارد و براساس استانداردهایی که مد نظر آنها است ساخته نشده، گواهی پایان کار را صادر نمی‌کند. در واقع پس از احراز مطابقت بنا، با پروانه ساختمان، نقشه صادر شده توسط کارشناس شهرداری و احراز رعایت مقررات قانونی و فنی مربوطه شهرداری بعد از طی فرایند اداری، گواهی پایان کار ساختمان صادر می‌شود.

باتوجه به اینکه شهرداری و سازمان نظام‌مهندسی به عنوان دو ارگان ناظر بر ساخت و ساز، به ویژه شهرداری از لحاظ قانونی این توان را دارد که از ساخت سازه‌های خطر آفرین و غیرقانونی جلوگیری کند، چرا ما هر از گاهی شاهد فروریختن یک ساختمان یا سازه عظیمی در ایران هستیم؟ این ساختمان‌ها چگونه و بر اساس چه سازوکاری توانسته‌اند پایان کار دریافت کنند و مورد بهره‌برداری قرار بگیرند؟

نظارت بر مطابقت ساخت با نقشه مصوب، نظارت بر ایمنی کارگاه، نظارت بر کیفیت ساخت، نظارت بر رعایت ایمنی بنا، و... انجام داده‌اند؟ آیا همه کارها مطابق با ضوابط و مقررات بوده‌اند؟ اگر نبوده آیا اشکالات به سازنده اخطار شده بود؟ آیا سازنده به اخطارها عمل کرده بود؟ آیا اگر سازنده به اخطارها عمل نکرده، که اخبار موجود حاکی از همین است، چرا شهرداری مانع از ادامه عملیات نشده است؟ و پس از اتمام کار چرا مانع از بهره برداری نشده است؟ در مسئله متروپل، بنا به گزارش‌هایی که منتشر شده، سازمان نظام مهندسی بارها ایرادات این سازه را به شهرداری محل اعلام کرده بود. بنابراین اگر چنین بوده، سوال اصلی این است که چرا شهرداری اقدامی در جهت عمل به گزارش‌های این سازمان نکرده؟ علت عدم رسیدگی شهرداری چه بوده که نتیجه آن به قیمت جان باختن ده‌ها شهروند تمام شد؟

در طول چندسال اجرای پروژه متروپل تا بهره‌برداری و نهایتاً ریزش سازه، مسئولان شهری و استانی تغییر کرده‌اند، اگر تقصیر یا تخلف یا بزه رخ داده باشد هرکدام از آنها مسئولیت دوره تصدی خود را دارند، فهرست تغییر این مقامات چیست؟

در طی زمانی که پروژه ساخت متروپل در جریان بوده، مسئولان متعددی در آبادان و استان خوزستان متصدی اداره امور بوده‌اند و اگر قصور، تخلف یا بزه رخ داده باشد، هر کدام از این اشخاص مسئولیت دوره تصدی خود را دارند و بر اساس فهرست تغییر آنها و تخلفاتی که روی داده باید به دادگاه احضار، محاکمه و دادستانی باید براین اساس خواستار مجازات بازدارنده متخلفان بشود. زیرا آنچه از بُعد محاکمه و تعقیب قضایی و اعمال مجازات قانونی

مرتکبان و متخلفان و مجرمان باید مدنظر قرارگیرد، همانا مجازات این اشخاص که باید یقیناً بازدارنده و عبرت آموز باشد تا زمینه تکرار این فجایع کاهش یابد.

دستگاه قضایی باید با قاطعیت و بدون اغماض با هر کسی که به نحوی در این خصوص مسئولیت داشته در هر پست و مقامی که قرار دارد و بر اساس قوانین برخورد نماید! همانطو که دادستان کل کشور هم بیان کرد، «حتی اگر این قصور متوجه مسئولان قضایی محلی و دادستان و بازپرس مربوطه هم باشد باید درمقابل قانون، برابر پاسخگو باشند».

به عنوان راهکاری برای عدم وقوع چنین حوادثی برخی از حقوقدان‌ها، معتقدند که باید خواستار بررسی مسئولیت حقوقی و کیفری و جبران خسارت مالی ساکنان، مالکان و متصرفان در جهت محکومیت و تعیین مجازات عاملان حادثه پروژه متروپل شویم. آنها همچنین به عنوان یک راهکار معتقدند که سازمان نظام مهندسی با دعوت از حقوق‌دان‌ها، مهندسان را از مسئولیت خطیری که بر عهده دارند، آگاه کنند و با مطالعه و تفهیم موردی و مصداقی احکام دادگاه‌ها، نسبت به این‌گونه موارد، راه را بر تکرار فجایع در آینده مسدود نمایند.

به عقیده کارشناسان، بازنگری جدی کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری‌ها که در سال ۱۳۳۴ به تصویب رسیده از ضروریات است، زیرا قانون تدارک لازم را برای استحکام و ایمنی ساختمان‌ها و حفظ جان انسان‌ها در نظر نگرفته و با تبدیل احکام تخریب به جرمه‌های نقدی است که جان شهروندان هزینه شهرداری‌ها می‌شود.

عبدالباقی تنها مقصر فاجعه

متروپل نیست

آفاق ربیعی زاده

دوقلوی متروپل شد، تنها حسین عبدالباقی مقصر نیست و مسئولان دولتی که با او همدست هستند هم باید تحت پیگرد قرار گرفته و پاسخگو باشند.

مجله حقوق ما در ارتباط با همین موضوع، با این فعال حقوق بشر گفتگو کرده است.

حقوق ما: شما علل بروز فاجعه متروپل را چه می‌دانید؟

مونا سیلاوی: فساد اداری و بی‌کفایتی مسئولان از دلایل اصلی بروز اتفاقاتی مانند فرو ریختن ساختمان متروپل در آبادان است. متأسفانه در حکومت ایران، به جای «کفایت سالاری»، ولایت سالاری، معیار انتخاب افراد است. یعنی افرادی که با دروغ و ریاکاری به مناصب دولتی می‌رسند، بدون شک عامل بروز هرگونه فساد می‌شوند بدون اینکه به کسی پاسخگو باشند.

از سال‌های نخست شکل‌گیری حکومت جمهوری اسلامی در ایران تاکنون، همواره از طرف سران حکومت اعلام شده، افرادی که برای مسئولیت‌های دولتی انتخاب می‌شوند، به گفته آنها «باید انقلابی باشند». مفهوم «انقلابی» برای سران حکومت، یعنی فردی که بتواند وفاداری خود به ولایت فقیه را اثبات کند. برای نمونه، حتی علی خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی هم از میزان فسادهای مالی و سیاسی محمد باقر قالیباف، رئیس فعلی مجلس در ایران، مطلع است اما از آنجایی که قالیباف، وفاداری

برج‌های دوقلوی متروپل در خیابان امیری در شهر آبادان، روز دوم خرداد ماه ۱۴۰۱ ناگهان فرو ریخت. رسانه‌های دولتی در ایران، تا روز ۱۴ خردادماه، به نقل از احسان عباسپور، فرماندار آبادان، آخرین آمار جان‌باختگان در حادثه ریزش برج متروپل را ۳۸ نفر اعلام کردند. این در حالی است که طبق اعلام شاهدان عینی، آمار کشته‌ها، مصدومان و مفقودشدگان در این رویداد، بیش از آمار اعلامی است که از سوی منابع رسمی اعلام شده است.

پس از این رخداد، هلدینگ حسین عبدالباقی، به‌عنوان شرکت ساختمان‌سازی‌ای که مسئول ساخت برج‌های دوقلوی متروپل بود، مقصر شناخته شد. تلویزیون دولتی ایران در روزهای پس از فرو ریختن این برج‌ها، اعلام کرد حسین عبدالباقی، مدیر عامل و رئیس هیئت مدیره هلدینگ عبدالباقی هم در حادثه فرو ریختن برج شماره دو کشته شده است. فعالان مدنی و روزنامه‌نگاران مستقل در آبادان اما اعلام کردند که حسین عبدالباقی زنده است و نهادهای دولتی برای لایوشانی فساد می‌کنند. تاکنون از سرنوشت دقیق عبدالباقی خبری در دست نیست.

مونا سیلاوی، فعال حقوق بشر عرب اما بر این باور است که در فساد اقتصادی گسترده‌ای که منجر به فرو ریختن برج‌های

خود را به این نظام ثابت کرده، از پیگرد مصون مانده است. حقوق ما: آنچه از اعتراضات صورت گرفته پس از فاجعه متروپل برآورد می‌شود این است که این رویداد به نوعی، باعث برون ریزی خشم فرو خورده‌ای در میان مردم منطقه شد. به نظر شما، وجود چه عواملی باعث می‌شود که معترضان در خیابان، نقش عبدالباقی‌ها رو کمرنگ دانسته و علیه کلیت سیستم موجود و حکومت شعار بدهند؟

مونا سیلاوی: با توجه به اخباری که پیرامون فساد اقتصادی در خوزستان به گوش می‌رسد، بسی واضح است که حسین عبدالباقی، تنها یک مهره کوچک در میان خیل عظیم فاسدان و اختلاس‌کنندگان حاضر در خوزستان است.

برخی مواقع، رقم اختلاس‌ها به قدری بالاست که در مخیله مردم عادی نمی‌گنجد، در عین حال می‌بینیم فردی که ادعای عدل علی را دارد، در برابر اعتراض مردم به چنین اختلاس‌هایی،

می‌گوید «کش ندهید».

به عبارت دیگر، یک فساد سیستماتیک و گسترده در استان خوزستان و به‌ویژه در منطقه آزاد اروند در جریان است که نشان می‌دهد در فاجعه متروپل، فقط عبدالباقی مقصر نیست. بلکه در کنار او، استاندار، فرماندار، شهردار و مسئولان دیگر حضور داشته‌اند. بیش از هرکسی، این مسئولان در رویداد فرو ریختن ساختمان متروپل مقصر هستند و باید تحت پیگرد قرار گیرند. حقوق ما: با توجه به سوابق هیأت مدیره پیشین و کنونی منطقه آزاد اروند، به نظر می‌رسد اعطای سمّت و مسئولیت به افراد، بر اساس تقسیم غنائم و میزان دست داشتن در سرکوب معترضان و مخالفان سیاسی صورت گرفته است. ارزیابی شما در این زمینه چیست؟

مونا سیلاوی: هر جنایتی که به استمرار این نظام کمک کند، باعث می‌شود افراد جنایتکار، از امتیازات ویژه برخوردار باشند. به عنوان مثال، فردی مانند علی شمخانی [دبیر شورای عالی امنیت ملی] در سال‌های اول پس از انقلاب ۱۳۵۷، یکی از دستیاران احمد مدنی بود که وارد شهر محمره (خرمشهر) شد و علیه مردم معترض این شهر، جنایاتی را مرتکب شد. بر اساس روایات شاهدان عینی آن سال‌ها، بیش از ۴۰۰ نفر از مردم محمره در یک روز کشته، شمار زیادی ناپدید و تعدادی هم فراری شده‌اند.

اگر بخواهم خلاصه درباره این ماجرا صحبت کنم، باید بگویم، آیت الله آل شبیر خاقانی از روح الله خمینی [رهبر پیشین جمهوری اسلامی] می‌خواهد که وعده‌هایی که پیش از انقلاب ۱۳۵۷ به او و مردم عرب داده بود را عملی کند اما خمینی خلف وعده می‌کند. حتی بازرگان هم که به خرمشهر می‌آید، اشاره‌ای به وعده‌های قبلی خمینی نمی‌کند، مردم در اعتراض به این خلف وعده، در مراکز فرهنگی دست به تحصن می‌زنند اما حکومت با سرکوب خشونت‌بار به این اعتراض‌ها پاسخ می‌دهد. علی شمخانی یکی از کسانی بود که در این سرکوب‌ها نقش اصلی داشت. بعد از رویداد، حکومت برای پاداش، شمخانی را به سمت درباردار منصوب کرد و او توانست دو دوره به عنوان وزیر دفاع انتخاب شود. همچنین، مالکیت شرکت آدمیرال یکی

دیگر از پاداش‌هایی بود که حکومت ایران به شمخانی داد. در فسادهای اقتصادی دهه‌ها و سال‌های گذشته در استان خوزستان، همواره ردپایی از شمخانی و نزدیکان او وجود دارد. به عبارت دیگر، هرکس برای حکومت جمهوری اسلامی، جنایت بیشتری انجام داده و وفاداری خود را به ولی فقیه ظالم در این حکومت ثابت کرده، توانسته سهم بیشتری از ثروت خوزستان را تصاحب کند.

متأسفانه هرگاه در استان خوزستان به فسادها و باندبازی‌ها اعتراض شده، حکومت با انگ تجزیه طلبی، به سرکوب مردم پرداخته است.

حقوق ما: به نظر شما چرا طرح اقتصادی-صنعتی منطقه آزاد اروند، به عنوان یک طرح ضد مردمی، ضد محیط زیستی و از عوامل مهم فقیر سازی مردم در آن منطقه شناخته می‌شود؟ مونا سیلاوی: نخست نباید فراموش کنیم آبادان نه تنها در جنگ آسیب دید، بلکه پس از پایان جنگ هم، سپاه پاسداران با مین گذاری زمین‌های مرزی، بخش زیادی از اراضی حاصلخیز همجوار با شط العرب را تصرف کرد. حتی بعد از انجام پروژه پاکسازی مناطق مین گذاری شده، سپاه حاضر به پس دادن این زمین‌ها به صاحبان اصلی آن نشد و فقط بخشی از آن را به نور چشمی‌ها و افراد نزدیک به حکومت داد.

این در حالی است که صاحبان اصلی این زمین‌ها، با وجود گذشت بیش از ۳۴ سال از پایان جنگ، هنوز در شهرک ویژه مهاجران در خراسان معروف به شهرک بهشتی زندگی می‌کنند. طبق آمار رسمی‌ای که نهادهای دولتی منتشر کرده‌اند، حدود هفت هزار نفر از مردم مناطق جنگ زده در خوزستان، همچنان در خراسان به سر می‌برند. آمارهای غیر رسمی اما تعداد مهاجران خوزستانی جنگ زده در خراسان را بسیار بیشتر از این تعداد می‌دانند.

در سال‌های گذشته، جاسم شدید زاده، نماینده سابق اهواز در مجلس هم درباره این مهاجران و اینکه حق بازگشت به زمین‌های خود از آنها سلب شده، پیگیری‌هایی انجام داده بود. وضعیت مهاجران خوزستانی که به دلیل جنگ به خراسان رفته‌اند، شبیه فلسطینی‌هایی است که حق بازگشت به سرزمین

خود را ندارند. مهاجران خوزستانی می‌توانند به استان خود برگردند اما از آنجایی که روستاهای اجدادی آنها کاملاً از بین رفته، نمی‌توانند به زمین‌ها و روستاهای خود برگردند.

برای راه اندازی منطقه آزاد اروند، همین زمین‌هایی که پیشتر توسط دولت تصرف شده بود، به کسانی که از رانت‌های دولتی برخوردار بودند، داده شد. از طرف دیگر، با تبدیل شدن این زمین‌ها به منطقه تجاری، قیمت این زمین‌ها بالا رفت، به طوری که مردم بومی توانایی اجاره مغازه‌هایی که در این منطقه ساخته شده بود را نداشتند. به همین دلیل مردم بومی سهم زیادی از سودآوری منطقه آزاد اروند ندارند.

از طرف دیگر، کسانی که از وابستگان به نهادهای حکومتی هستند که بیشتر از مناطق دیگر به منطقه آزاد اروند آمده‌اند، با سوء استفاده از رانت‌های خود، در این منطقه ثروت اندوزی کرده و سبب به حاشیه رانده شدن مردم بومی شده‌اند.

ما از عدالت سهمی داریم

دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر
صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر

ایران / محمود امیری مقدم

سردبیر این شماره: مریم غفوری

تماس با مجله: mail@iranhr.net